

POSTANOWIENIE

Dnia 15 listopada 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Joanna Misztal-Konecka (przewodniczący)

SSN Beata Janiszewska (sprawozdawca)

SSN Kamil Zaradkiewicz

w sprawie z wniosku T. S.A. w K.
przy uczestnictwie A. B.
o stwierdzenie zasiedzenia służebności przesyłu,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym
w Izbie Cywilnej w dniu 15 listopada 2019 r.,
skargi kasacyjnej uczestniczki od postanowienia Sądu Okręgowego w Ś.
z dnia 30 stycznia 2018 r., sygn. akt II Ca (...),

**odrzuca skargę kasacyjną w zakresie punktu I (pierwszego)
zaskarżonego postanowienia, a w pozostałym zakresie uchyla
zaskarżone postanowienie i przekazuje sprawę do ponownego
rozpoznania Sądowi Okręgowemu w Ś., pozostawiając temu
Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Wnioskodawczyni T. S.A. z siedzibą w K. wystąpiła o stwierdzenie zasiedzenia służebności przesyłu na bliżej oznaczonej nieruchomości należącej do uczestniczki A. B.. Sąd Rejonowy w W. uwzględnił wniosek, natomiast Sąd Okręgowy w Ś. oddalił apelację uczestniczki. Sąd Okręgowy dokonał również sprostowania niedokładności w punkcie I zaskarżonego postanowienia w ten sposób, że w miejsce słów „oraz działki nr 72/7” zostały wpisane słowa „oraz na

działce 72/7". Pierwotnie odpowiednia część sentencji tego postanowienia mogła wskazywać na stwierdzenie zasiedzenia służebności przesyłu „na działce nr 72/4” oraz zasiedzenia „działki nr 72/7”.

Sąd II instancji ustalił, dzieląc ustalenia faktyczne Sądu Rejonowego, że w zakończonej wcześniej sprawie VIII Ns (...), toczącej się z wniosku A. B. z udziałem T. S.A. w K., Sąd Rejonowy w W. postanowieniem z 22 października 2015 r. oddalił wniosek o ustanowienie służebności przesyłu „na działkach nr 72/4 i 72/7”, za skuteczny uznając zgłoszony przez uczestniczkę zarzut zasiedzenia tej służebności. Postanowieniem z 28 stycznia 2016 r. Sąd Okręgowy w Ś. oddalił apelację wnioskodawczyni od postanowienia Sądu I instancji. Postępowanie w tej sprawie toczyło się zatem z udziałem tych samych podmiotów i dotyczyło służebności związanej z posadowieniem na tej samej nieruchomości urządzeń przesyłowych należących do T. S.A. w K.

Sąd Okręgowy w niniejszej sprawie podzielił ocenę prawną wniosku o stwierdzenie zasiedzenia dokonaną przez Sąd I instancji. Ocena ta została oparta na ustaleniach poczynionych w sprawie o ustanowienie służebności (VIII Ns (...)), bowiem z art. 365 k.p.c. Sąd Rejonowy wywiódł zarówno związanie wydanym w tej sprawie prawomocnym orzeczeniem o oddaleniu wniosku, jak i niemożność dokonywania „ustaleń sprzecznych z uprzednio osądzoną kwestią, a nawet niedopuszczalność prowadzenia w tym zakresie postępowania dowodowego”, co przemawiało, zdaniem Sądu Rejonowego, za „powieleniem uzasadnienia wydanego w sprawie o sygn. VIII Ns (...)”. Co się tyczy sprostowania niedokładności postanowienia Sądu Rejonowego, Sąd Okręgowy uznał, że zachodziły podstawy do takiego sprostowania, gdyż niewątpliwie wolą Sądu było stwierdzenie zasiedzenia służebności na obu wskazanych działkach, a nie stwierdzenie zasiedzenia jednej z nich.

Od postanowienia Sądu Okręgowego uczestniczka wniosła skargę kasacyjną, w której podniosła liczne zarzuty naruszenia prawa materialnego (w tym art. 7 k.c., art. 55¹ k.c., art. 172 § 1 k.c., art. 176 k.c., art. 292 k.c., art. 348-351 k.c.), zmierzające do zakwestionowania stanowiska Sądu o możliwości doliczania czasu posiadania służebności w związku z przeniesieniem tego posiadania przez

poprzedników prawnych wnioskodawczyni, o ciągłości posiadania oraz podstawach przypisania posiadaczom służebności dobrej wiary, która, zdaniem skarżącej, powinna trwać cały okres zasiedzenia. W ramach zarzutów naruszenia przepisów postępowania skarżąca wskazała na bezpodstawne sprostowanie niedokładności postanowienia (art. 350 § 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.), ponieważ rozstrzygnięcie o zasiedzeniu „działki nr 72/7” stanowiło w istocie orzeczenie przez Sąd I instancji ponad żądanie zgłoszone w sprawie o zasiedzenie służebności (art. 321 § 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.). Wskazano także na uchybienie art. 235 § 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. przez ustalenie stanu faktycznego na podstawie dowodu z opinii biegłego przeprowadzonego w innym postępowaniu oraz przez uznanie sporządzonej przez biegłego mapy za integralną część orzeczenia.

Skarżąca wniosła o uchylenie postanowienia Sądu Okręgowego oraz poprzedzającego go postanowienia Sądu I instancji i przekazanie sprawy wskazanemu ostatnio Sądowi do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna uczestniczki była niedopuszczalna w zakresie, w jakim dotyczyła sprostowania przez Sąd II instancji niedokładności zaskarżonego postanowienia, i w tym zakresie podlegała odrzuceniu (art. 398⁶ § 3 k.p.c.); przepisy postępowania cywilnego (art. 398¹ k.p.c. i art. 519¹ k.p.c.) nie przewidują bowiem możliwości wniesienia skargi kasacyjnej od postanowienia o sprostowaniu orzeczenia. Dopuszczalne jest wprowadzić złożenie skargi kasacyjnej od rozstrzygnięcia określonego jako sprostowanie, które jednak w rzeczywistości stanowi orzeczenie merytoryczne: wyrok lub postanowienie co do istoty sprawy (por. wyr. Sądu Najwyższego z 4 listopada 2010 r., IV CSK 188/10), jednakże taka sytuacja nie miała miejsca w analizowanym przypadku, w którym zakwestionowane zostało rozstrzygnięcie w przedmiocie sprostowania postanowienia, niepodlegające dalszemu zaskarżeniu.

Na marginesie wypada zauważyć, że oddalenie apelacji od orzeczenia Sądu I instancji oznaczało, iż Sąd Okręgowy zaaprobował również sposób ujęcia sentencji postanowienia, która po sprostowaniu dotyczyła stwierdzenia zasiedzenia służebności przesyłu na działce nr 72/4 oraz na działce nr 72/7. Tymczasem jest to

ujęcie budzące zastrzeżenia z perspektywy określenia przedmiotu obciążenia służebnością gruntową. Z treści postanowienia Sądu I instancji wynika, że obie te działki ewidencyjne były objęte jedną księgą wieczystą, toteż zgodnie z zasadą „jedna księga-jedna nieruchomości”, wywodzoną z art. 24 ust. 1 u.k.w.h., stanowiły jedną nieruchomość gruntową. Ograniczone prawo rzeczowe w postaci służebności przesyłu oraz, wobec zaaprobowania tej koncepcji w praktyce orzeczniczej: służebności odpowiadającej treścią służebności przesyłu, obciąża nieruchomość (rzecz), a nie części rzeczy w postaci działek ewidencyjnych. Rozstrzygnięcie o nabyciu służebności przez zasiedzenie powinno zatem wprost odnosić się do nieruchomości, a nie do składających się na nią działek.

Sąd Najwyższy nie może dokonywać własnych ustaleń faktycznych, dlatego jedynie uzupełniając należy wskazać, że gdyby na tę samą nieruchomość składały się również inne działki ewidencyjne, treść postanowienia zdecydowanie wymagałaby merytorycznej korekty. W takim bowiem wypadku orzeczenie w swej obecnej postaci rodziłoby sugestię, że doszło do zasiedzenia służebności na niektórych działkach ewidencyjnych współtworzących jedną nieruchomość, co z kolei oznaczałoby, że służebność nie obciąża rzeczy (nieruchomości), lecz części rzeczy. Takie rozstrzygnięcie nie dałoby się pogodzić z ustawową regulacją ograniczonych praw rzeczowych. Obowiązująca w odniesieniu do tych praw zasada *numerus clausus* wyklucza nie tylko tworzenie nowych, nieprzewidzianych przez ustawodawcę ograniczonych praw rzeczowych, lecz także modyfikację cech istniejących praw, np. przez zmianę ich przedmiotu: z rzeczy na część rzeczy. Skoro więc w modelu normatywnym służebności stanowią ograniczone prawa rzeczowe na nieruchomościach, to nie jest możliwe ich ustanowienie, jak i zasiedzenie, na częściach nieruchomości. Zagadnieniem odrębnym od kwestii obciążenia (całej) nieruchomości służebnością gruntową pozostaje natomiast problem zakresu służebności i sposobu jej wykonywania. Te bowiem elementy mogą być odnoszone do części rzeczy, np. w razie umiejscowienia strefy eksploatacyjnej jedynie na części gruntu, stosownie do potrzeby korzystania w oznaczonym zakresie z nieruchomości obciążonej.

Co się tyczy zarzutów naruszenia prawa materialnego, postanowienie Sądu Okręgowego nie poddaje się kontroli kasacyjnej. Uprzednio wskazano już na

związanie Sądu Najwyższego ustaleniami faktycznymi Sądu II instancji (art. 398³ § 3 k.p.c.). Związanie to wywołuje konieczność odpowiedniego skonkretyzowania przez ten Sąd ustaleń faktycznych (np. przez wydzielenie ich w strukturze uzasadnienia), a tą drogą określenia ram, w których może następować badanie zasadności zawartych w skardze kasacyjnej zarzutów naruszenia prawa materialnego i prawa procesowego.

Sąd Okręgowy nie poczynił własnych ustaleń, lecz ograniczył się do przyjęcia za własne ustaleń Sądu I instancji. Takie ukształtowanie treści uzasadnienia oczywiście jest możliwe, lecz nie zwalnia Sądu II instancji z jednoznacznego wskazania podstawy faktycznej rozstrzygnięcia, czyli określenia jej w sposób, który byłby wystarczający do oceny zasadności skargi kasacyjnej. Tymczasem wydzielone przez Sąd Rejonowy ustalenia, które bez wątpienia objęła formuła o przyjęciu ich za własne przez Sąd Okręgowy, sprowadzały się do zacytowanych wyżej danych o prawomocnym oddaleniu wniosku A. B. w toczącej się uprzednio sprawie VIII Ns (...) o ustanowienie służebności przesyłu (k. 49v.-50). W dalszych natomiast motywach postanowienia Sądu Rejonowego została dokonana analiza prawna, w której przywołano wprawdzie wybrane okoliczności, jednak nie w celu wskazania podstawy faktycznej rozstrzygnięcia, lecz jako element służący zobrazowaniu etapów jurydycznej oceny zasadności wniosku o stwierdzenie zasiedzenia, stanowiącej zresztą powielenie argumentacji zawartej w uzasadnieniu postanowienia wydanego w sprawie VIII Ns (...). Ta sama struktura uzasadnienia została przyjęta (w istocie – zacytowana) w motywach zaskarżonego obecnie orzeczenia Sądu II instancji.

Z perspektywy Sądu Najwyższego stan rzeczy kształtuje się zatem w ten sposób, że dokonanie merytorycznej oceny zasadności zarzutów skargi kasacyjnej wymagałoby uprzedniego samodzielnego wywiedzenia tych ustaleń z argumentacyjnej (jurydycznej) części motywów orzeczenia Sądu Rejonowego, sprowadzających się do zrelacjonowania okoliczności faktycznych ustalonych w sprawie VIII Ns (...), które zostały następnie objęte przez Sąd Okręgowy ogólną formułą przyjęcia ustaleń za własne. Przeprowadzenie takiego wnioskowania na etapie rozpoznania skargi kasacyjnej nie jest dopuszczalne, gdyż przeczyłoby zarówno wskazanym wyżej ograniczeniom, którym podlega Sąd Najwyższy (art.

398³ § 3 k.p.c.), jak i roli tego Sądu jako sądu prawa - nie faktu. Ustalenia niewątpliwie dokonane przez Sąd Okręgowy dotyczą jedynie prawomocnego oddalenia wniosku o ustanowienie służebności przesyłu, a to oznacza, że – w świetle ograniczeń właściwych dla kontroli kasacyjnej - nie doszło do rozpoznania istoty sprawy, która z uwagi na swój przedmiot wymagała poczynienia ustaleń potrzebnych do oceny spełnienia przesłanek zasiedzenia, np. co do objęcia nieruchomości w posiadanie odpowiadające posiadaniu służebności o określonej treści, czasu wykonywania takiego posiadania, ewentualnego przeniesienia posiadania umożliwiającego jego doliczenie na podstawie art. 176 k.c. w zw. z art. 292 k.c.

Przyczyn ograniczenia ustaleń faktycznych do przywołania informacji o prawomocnym oddaleniu wniosku w toczącej się uprzednio sprawie o ustanowienie służebności (VIII Ns (...)) należy upatrywać w sposobie zastosowania przez oba Sądy powszechne regulacji wynikającej z art. 365 k.p.c. Wprawdzie Sąd Okręgowy nie wyraził wprost poglądu o związaniu postanowieniem wydanym w tamtej sprawie, jednak ze sposobu przeprowadzenia postępowania apelacyjnego można wnosić, że podzielił w tym punkcie stanowisko Sądu Rejonowego. Tymczasem z treści orzeczenia zapadłego wcześniej w postępowaniu o ustanowienie służebności wynika jedynie to, że nie zachodziły podstawy do uwzględnienia wniosku właścicielki nieruchomości, A. B. Motywy orzeczenia i zawarte w jego uzasadnieniu ustalenia faktyczne nie miały natomiast mocy wiążącej i nie powinny krępować samodzielności jurysdykcyjnej Sądów rozpoznających niniejszą sprawę.

Badając zasadność wniosku o ustanowienie służebności przesyłu oraz zgłoszonego przez uczestnika zarzutu zasiedzenia służebności, Sądy korzystały z przydanych im atrybutów, w tym z gwarantowanej przepisami prawa swobodnej oceny dowodów. Uznanie zatem w niniejszej sprawie, że występuje związane tamtymi ustaleniami obligujące do ich „powielenia”, jest równoznaczne z rezygnacją z samodzielnej oceny materiału dowodowego, która wraz z analizą jurydyczną poczynionych ustaleń stanowi o istocie orzekania. Kwestię tę należy odróżnić od szeroko analizowanego przez Sąd Okręgowy zagadnienia przeprowadzenia postępowania dowodowego z wykorzystaniem dowodów zgromadzonych

w materiale innej sprawy, co w odniesieniu np. do dowodu z dokumentów jest oczywiście dopuszczalne, a częstokroć zdecydowanie celowe z uwagi na zbieżność okoliczności badanych w poszczególnych sprawach. Czym innym jest jednak możliwość posłużenia się zebranymi w ten sposób dowodami, a czym innym – konieczność poddania ich samodzielnej ocenie prowadzącej do dokonania własnych ustaleń, z czego Sąd w niniejszym postępowaniu, w ramach kształtowania podstawy faktycznej rozstrzygnięcia, nie był zwolniony.

Zwłaszcza w przypadku rozstrzygnięć o charakterze negatywnym - oddalającym żądanie, motywy uzasadnienia służą jedynie jako środek mający na celu wyjaśnienie treści sentencji zapadłego uprzednio orzeczenia. Powyższy pogląd był obecny w polskiej tradycji prawnej jeszcze przed uchwaleniem aktualnie obowiązującego kodeksu postępowania cywilnego (por. orz. Sądu Najwyższego z: 24 września 1926 r. C 1247/25 oraz 6 lipca 1934 r., III C 313/33) i zachował aktualność w obecnym stanie prawnym, jako pozostający w zgodzie z brzmieniem oraz funkcją art. 365 § 1 k.p.c. (tak np. wyr. Sądu Najwyższego z: 13 marca 2008 r., III CSK 284/07, 15 stycznia 2015 r., IV CSK 181/14, 8 grudnia 2016 r., III CNP 29/15 oraz post. Sądu Najwyższego z 18 stycznia 2017 r., V CSK 159/16).

Także w sprawach o stwierdzenie zasiedzenia wyrażane jest stanowisko, że ustalenia faktyczne związane z zarzutami uczestnika nie wiążą sądu w innych postępowaniach. Uwzględnienie zasadności zarzutu niweczącego lub hamującego wywołuje skutek tylko między stronami i tylko w sprawie, w której zarzut został zgłoszony, natomiast nie ma oddziaływania zewnętrznego, w szczególności wobec osób trzecich lub w zakresie powagi rzeczy osądzonej. Kwestia zasiedzenia służebności nie stanowi bowiem samodzielnego przedmiotu postępowania o ustanowienie służebności przesyłu i nie znajduje odzwierciedlenia w sentencji postanowienia. Odmienne są także następstwa skutecznego podniesienia zarzutu uzasadniającego oddalenie wniosku o ustanowienie służebności za wynagrodzeniem – od rozstrzygnięcia stwierdzającego nabycie w drodze zasiedzenia skutecznego *erga omnes* prawa rzeczowego (por. uchw. Sądu Najwyższego z 23 marca 2016 r., III CZP 101/15 oraz post. Sądu Najwyższego z 18 stycznia 2017 r., z 23 lutego 2017 r., V CSK 317/16, V CSK 159/16, z 10 listopada 2017 r., V CSK 33/17 i z 26 stycznia 2018 r., II CSK 124/17).

Wobec przedstawionych wyżej uwag należało uznać, że pogląd Sądu Okręgowego o spełnieniu przesłanek zasiedzenia służebności jest co najmniej przedwczesny, nie został bowiem oparty na dokonanych uprzednio i należycie przedstawionych Sądowi Najwyższemu ustaleniach faktycznych. Zgodnie z zasadą samodzielności jurysdykcyjnej oraz stosownie do modelu apelacji pełnej *cum beneficio novorum* Sąd ten powinien był samodzielnie zbadać zaistnienie przesłanek zasiedzenia. Z obowiązku poczynienia ustaleń koniecznych do rozstrzygnięcia wniosku o zasiedzenie służebności Sąd nie był zwolniony mimo to, że sama uczestniczka prezentowała pogląd o związaniu przyczynami uprzedniego oddalenia wniosku o ustanowienie służebności przesyłu; ocena prawna uczestniczki nie była bowiem wiążąca dla Sądu.

Merytoryczna ocena zarzutów skargi kasacyjnej okazała się nie tylko niemożliwa, lecz także niecelowa z uwagi na potrzebę ponownego rozpoznania sprawy; na marginesie wypada jednak wskazać, że zasada bezpośredniości (art. 235 § 1 k.p.c.) nie ma charakteru absolutnego. Mimo zatem, że art. 278¹ k.p.c. obowiązuje dopiero od 7 listopada 2019 r., a przed tą datą nie było możliwe dopuszczenie dowodu z opinii biegłego wydanej w innym postępowaniu, to żaden przepis nie stał na przeszkodzie potraktowaniu takiej opinii jako dowodu z dokumentu, tak jak w przedmiotowej sprawie uczynił to Sąd Okręgowy.

Uzupełniając należy przypomnieć, że w sentencji postanowienia stwierdzającego nabycie służebności przez zasiedzenie powinna być wskazana data takiego nabycia, pominięta przez oba Sądy rozstrzygające sprawę. W badanym przypadku ma ona to dodatkowe znaczenie, że wpływa na sprecyzowanie uzyskanego prawa. Służebność przesyłu mogła zostać nabyta – zarówno w drodze jej ustanowienia jak i zasiedzenia, którego bieg z natury rzeczy musiał być rozpoczęty wcześniej - dopiero poczynawszy od 3 sierpnia 2008 r., czyli od daty wprowadzenia tej instytucji do systemu prawa polskiego. Data zasiedzenia przywołana za Sądem I instancji przez Sąd Okręgowy to 31 marca 2007 r. Jednakże, gdyby termin zasiedzenia miał upłynąć w powyższej dacie, to prawem nabytym byłaby, w razie podzielenia tendencji ukształtowanej w orzecnictwie, służebność odpowiadająca treści służebności przesyłu, a nie – służebność przesyłu,

czyli ograniczone prawo rzeczowe, którego ówczas nie przewidywał system prawa.

Nie byłoby zatem uzasadnione ani stwierdzenie przez Sąd I instancji zasiedzenia służebności przesyłu, ani posługiwanie się przez Sąd Okręgowy wymiennie pojęciami służebności przesyłu oraz służebności gruntowej o treści odpowiadającej służebności przesyłu, gdyż nie są to pojęcia tożsame. W toczącej się uprzednio sprawie o ustanowienie służebności (VIII Ns (...)) skuteczny okazał się właśnie zarzut zasiedzenia służebności gruntowej o treści odpowiadającej służebności przesyłu. Wykluczone jest ponadto stwierdzenie zasiedzenia „przez T. S.A. i jego następców prawnych”, ponieważ nabycie prawa przez zasiedzenie następuje wyłącznie na rzecz tego podmiotu, który spełnił przesłanki zasiedzenia, na nie na rzecz jego następców prawnych.

Z uwagi na powyższe na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. orzeczono, jak w sentencji postanowienia.

aj